

Stagnerende emancipatie?

Anneke van Doorne-Huiskes

Het was in 1969 dat de sociologe professor Henny Langeveld het boek *Vrouw-Beroep-Maatschappij: analyse van een vertraagde emancipatie* uitbracht. Vanuit het gezichtspunt van conflicterende rollen gaf zij in haar boek een evaluatie van de posities van vrouwen in het arbeidsbestel van die dagen. Natuurlijk signaleert ze een achterstelling. Een achterstelling die door een institutionele omgeving van onder meer arbeidsorganisaties, vakbeweging, gezin en onderwijs in stand wordt gehouden en bij voortduring wordt bevestigd. Een boeiende analyse, die indertijd veel indruk op me maakte.

Kunnen we, kijkend naar de rol die vrouwen in de Nederlandse samenleving spelen, in 2006 nog steeds van een stagnerende emancipatie spreken? Waar staat Nederland nu in termen van emancipatie, wanneer we ons vooral op arbeidsmarktgegevens baseren? Wat we zien is een stevige stijging in het aantal vrouwen met banen, de laatste decennia. Een lineair verband tussen opleidingsniveau en percentage vrouwen met een baan: hoe hoger het opleidingsniveau des te groter is het aandeel vrouwen dat betaald werk verricht. Van vrouwen met alleen basisonderwijs had in 2002 25 procent betaald werk, van vrouwen met een universitaire opleiding 81 procent. Deze stabiele lineaire samenhang in relatie met een

nog stijgend onderwijsniveau van vrouwen, betekent een in toenemende mate maatschappelijk kwetsbare positie voor laag opgeleide eenverdieners huishoudens. De discussies over armoede bij de working poor in Nederland hebben met name op die categorie betrekking. Het is toch altijd verbazingwekkend hoe in armoedediscussies, in het geval van huishoudens met twee partners, de vraag naar beroepswerkzaamheden van de vrouwelijke partner niet wordt gesteld, noch in kranten, noch in relatief vooruitstrevende televisieprogramma's zoals NOVA bijvoorbeeld. Wel wordt geconstateerd dat betaalde arbeid op zich zelf niet zonder meer tot vrijwaring van armoede leidt, maar de vraag in hoeverre een tweede inkomen in dat huishouden die vrijwaring zou kunnen bewerkstelligen, komt niet aan de orde. Dit lijken mij restanten van het oude denken, waarin het kostwinnersinkomen geacht wordt voldoende dekkend te zijn voor een zeker welvaartsniveau van een huishouden. Het ziet er naar uit dat die tijd voorbij is.

Anderhalfverdienersmodel

Heel kenmerkend voor de Nederlandse arbeidsmarktverhoudingen zijn de vele in deeltijd werkende vrouwen en de populariteit daarmee van het zogenaamde anderhalfverdienersmodel: hij verdient de kost, zij verdient bij; zij draagt de hoofdverantwoordelijkheid

thuis, hij draagt thuis bij naar vermogen. Soms zijn er geluiden te horen als zou dit model het einddoel van de vrouwenemancipatie in Nederland inluiden. Dat valt, wat mij betreft, niet te hopen, ondanks het feit dat de preferenties van vrouwen vaak massief richting deeltijdwerk gaan.

Dat laatste is een boeiend gegeven, zeker in het licht van geluiden uit kringen van bedrijfsleven en overheid, dat mensen in dit land eerder meer dan minder uren werkzaam zouden moeten zijn. Over doorwerken tot oudere leeftijd hebben we het dan nog niet, maar ook daar blijken uit onderzoek interessante discrepanties tussen wat mensen willen en wat beleidsmakers en (sommige) politici vinden dat mensen zouden moeten. Beperken we ons tot vrouwen in relatie tot mannen, dan valt te constateren dat het moederschap in Nederland – hoewel vaak laat ingezet en leidend tot zo'n ruim anderhalf kind gemiddeld - als eigenstandige activiteit wordt gezien die soms elke maar in ieder geval een volledige beroepsbeoefening uitsluit. De massale keuze van vrouwen voor deeltijdarbeid houdt mannen als het ware in volledige banen gevangen. De meeste mannen vinden dit overigens niet zo erg, of – ernstiger wellicht – zij realiseren zich dit niet.

Liberaal motie

Eén van de redenen waarom ik het anderhalfverdienersmodel als kennelijk einddoel van zo'n 40 jaar emancipatiebeleid zou betreuren, is dat het een legitimatie vormt om de weinig professionele zorginfrastructuur die dit land kent in vergelijking met veel Europese buitenland, niet te veranderen. Een stevige politieke keuze voor een uitgebreid net van professionele opvang voor kinderen onder de vier jaar en voor professionele buitenschoolse opvang voor oudere kinderen, is in feite nog steeds niet gemaakt. Tenzij die plotse-linge liberale motie over de verplichting van scholen om van half 8 's morgens tot half 7 's avonds aan kinderen een plezierig onderdak

te verschaffen en ouders daarmee te verlossen van allerlei fragiele bouwsels om arbeid en zorg in de praktijk van alle dag te combineren, een nieuw tijdperk in het Nederlandse sociale beleid betreffende kinderopvang zou inluiden. Daar krijgt men nog niet een echt heldere voorstelling bij. Tegelijkertijd kan worden gesteld dat een professioneel net van kinderopvang één van de basisvoorwaarden vormt om het menselijk kapitaal van zo veel mogelijk mensen zo goed mogelijk te gebruiken. En dat laatste is op zijn beurt een belangrijke voorwaarde om de Europese verzorgingsstaten in stand en betaalbaar te houden.

Er is nog een reden waarom ik het huidige anderhalfverdienersmodel als emancipatie-eindstation zou betreuren. En wel omdat het gemiddeld gesproken de kansen op hoge posities voor vrouwen zo klein houdt. Eén van de grote winsten van 40 tot 50 jaar emancipatie sinds de tweede feministische golf, is een enorm getal aan getalenteerde professionele vrouwen dat in de Nederlandse samenleving zichtbaar is geworden. Dat is buitengewoon inspirerend. In allerlei sectoren kom je ze tegen. Binnen de geneeskunde, de rechtelijke macht, de advocatuur, het wetenschappelijk onderzoek, het bankwezen, de accountancy – zij het daar nog een beetje aarzelend – en in de starters- en middenrangen van academici werkzaam bij de centrale en andere overheden. Het kan toch niet zo zijn, naar goed politiek woordgebruik, dat binnen die rijen van vrouwelijke professionals niet eenzelfde percentage getalenteerde bestuurders, managers, toezichthouders beschikbaar is als onder de mannelijke collega's van dat niveau. Maar daar blijkt in de praktijk nog weinig van. FEM Business publiceerde in 2005 een interessante lijst van 100 machtigste mannen M/V in Nederland. De eerste vrouw prijkt op plaats 91. Geen Nederlandse vrouw overigens, maar een Amerikaanse.

Innoverende bedrijfscultuur

Een interessante discussie is die over gender diversiteit als business case. Doen bedrijven zich zelf te kort door nog zo weinig te werken met naar sekse gemengde teams in de top? Catalyst, een Amerikaanse expertorganisatie, deed in 2005 bij 350 organisaties een studie naar de samenhang tussen gender diversiteit in raden van bestuur en de financiële prestatie van die bedrijven. Men constateerde een positieve samenhang: bedrijven met gemengde besturen deden het beter. Natuurlijk waarschuwde men voor methodologische valkuilen: een correlatie is nog geen causale samenhang. Waarschijnlijker is wellicht dat het samengaan van diversiteit en economische prestaties eerder door een achterlig-

gende derde factor wordt verklaard, zoals een innoverende bedrijfscultuur, openheid voor moderne ontwikkelingen, gevoeligheid voor omgevingsfactoren, bereidheid om risico's te nemen. Boeiende zaken, die te maken hebben met wat als duurzaamheid van arbeidsorganisaties zou kunnen worden aangeduid. Een mooi onderwerp voor een andere keer.

Mevrouw prof. dr. A. van Doorne-Huiskes is emeritus hoogleraar Sociologie Universiteit Utrecht (sinds maart 2006) en partner in het onderzoeks- en adviesbureau VanDoorneHuiskes en partners.